

Péley Bernadette

Gondolatok Bodor Péter: A fejlődéslélektan és a fejlődés teleologikus fogalma című tanulmányához

A tanulmány valóban vitaindító, számos kérdést (meg)érintő írás. A fejlődéslélektan és a fejlődés-lélektani kutatások alapvető problémáit érinti és feszegeti, valamint a fejlődéslélektan-nak elkötelezettek megérintik és gondolkodásra ösztönzik a szerző felvetései.

Ugyanakkor nehéz kapcsolódni, hiszen nagyon szerteágazó utakat jár be a szerző. A vitához, vagy inkább együttgondolkodáshoz így én is kissé asszociatív módon viszonyulok.

A tanulmány a társadalomtudományok terén bekövetkezett – kedvezőtlennek ítélt – változásokkal indít: „[...] a társadalomra vonatkozó elméleti reflexiókban az elmúlt évtizedekben fokozatosan háttérbe szorult a fejlődés gondolata, elhalványultak az evolúciós megfontolások” (Bodor 2012: 123), majd Sárkányt és Somlait idézi, akik szerint „Az evolúció eszméjét felváltotta a kontingencia [...] az utóbbi évtizedek új elméletei egészében érvénytelennek tekintik a progresszió kérdéskörét” (idézi uo.).

Ezek a gondolatok értelmezhetőek úgy, hogy a társadalomkutatások és elméleti felfogások feladták az evolucionista szemléletet, és ezzel a társadalmi haladásba vetett hitet. Ugyanakkor értelmezhető az evolúciós elmélet kritikájaként is. Van-e relevanciája ma a darwini elméletnek, illetve az evolúciós elmélet alkalmazható-e a kulturális és társadalmi folyamatokra, és ha igen, akkor milyen megszorításokkal. Az elmúlt évtizedekben számos vita alakult ki erről a kérdéstről, így ebben nem is kívánok elmerülni, csak a témához szorosan kapcsolódó kérdésekkel foglalkozom. Az egyik legfontosabb tisztázásra váró kérdés, hogy az evolúciónak szinonimája-e a haladás, azaz valamiféle lineáris progresszió? Az emberré válástól kezdődően valóban folyamatos fejlődésnek tekinthetjük-e a bekövetkezett változásokat? Ha az evolúciós perspektíva időtartományát vesszük alapul, akkor biztosan nem. A szülő-gyerek viszony sok évszázados alakulása jó példája lehet a „haladásnak”. Ariès úgy gondolja, hogy a fizikai és érzelmi közelség terén a szülő-gyerek kapcsolatban az elmúlt ötszáz évben folyamatos fejlődést láthatunk. Bereczkei (2010) szerint azonban csak részben lehet egyetérteni a szerzővel, és rámutat egy alapvető problémára Ariès megközelítésében.

Túlságosan szűk időtartományt vesz alapul, amelyen belül valóban úgy látszik, hogy egy folytonos és megszakítatlan fejlődésnek vagyunk tanúi. Ha azonban kiszélesítjük ezt az időintervallumot, merőben más következtetésekhez juthatunk, amelyekből eltűnik a lineáris progresszió képzete. Amennyiben ugyanis nem csupán a középkori agrártársadalmakat vesszük figyelembe, hanem bele vesszük a vadászó, gyűjtőgető társadalmakat is – amelyek a 10–12 ezer éve lezajlott változásokat (neolitikus forradalmat) megelőző életformák és szociális rendszerek utódai –, akkor megváltozik a kép. Az antropológiai munkákból világosan kiderül, hogy ezekben a társadalmakban a szülők rendkívül szoros kapcsolatot tartanak fenn a gyermekeikkel. [...] Ebből a perspektívából a darwini szemlélet a társadalmi fejlődésre is alkalmazható: az emberi történelem a legtöbb vonatkozásában nem lineáris progresszió (kivételt talán a technikai fejlődés jelent). Az emberi kapcsolatok terén inkább egyfajta *mozaikosság* jellemző, ahol az egyes történelmi korokban élő populációk, kultúrák különböző módon, különböző eszközökkel és szociális kapcsolatokkal alkalmazkodtak az adott környezet sajátosságaihoz (Bereczkei 2010: 21).

A fejlődépszichológia és az evolúciós elmélet kapcsolata szintén régi-új kérdés. Az elmúlt tíz-tizenöt évben bontakozó *evolúciós fejlődépszichológia* számos régi kérdést fogalmazott újra, és teljesen új szemléleti keretbe helyezte az egyedi fejlődés lehetséges módjait. Azok a folyamatok és mechanizmusok válnak kérdéssé, amelyek az egyedi különbségek, a fenotípusos változatok kialakulásában és transzgenerációs érvényesülésében játszanak szerepet. Ez a megközelítés elvet minden előre rögzítettséget, azaz a szervezetben semmilyen struktúra vagy funkció sincs előre megformálva, és arra készen, hogy a környezet, mint aktív ágens „kioldja” azokat (Bjorklund és Ellis 2005; Péley 2010). Az evolúciós fejlődépszichológia szemlélete – amit nevezhetünk interakcionista felfogásnak is – az epigenetikusan fejlődést az emberi plaszticitással és a tanulással együtt értelmezi. A gének közötti kölcsönhatás nélkül semmilyen változás vagy szabályozás sem valósul meg, de ez nem kizárja, hanem feltételezi a különböző szinteken belüli és szintek közötti kölcsönhatást, és így a tapasztalás, tanulás jelentőségét evolúciós és egyedfejlődési perspektívából egyaránt. A plaszticitás és a tanulás abból a szempontból válik érdekessé, hogy hogyan teszünk szert például új képességekre, tudásra, illetve az epigenetikusan fejlődésnek milyen transzgenerációs hatásai, következményei lehetnek, hogyan érvényesül ez a hatás.

Nekem az is kétséges, hogy a fejlődéslélektan tekinthető-e egységes vagy egységesítő területnek. A kutatók egy részét maga a fejlődés gondolata és a hozzárendelhető jelenségek izgatják, másokat a gyerek fejlődése, maga a folyamat, illetve a gyermeki fejlődés bizonyos aspektusai. Mitől függ vajon és hol húzható meg a határ, hogy mit tekintünk fejlődépszichológiának?

Mikortól számítjuk a fejlődépszichológia idejét? Viszonylagos közmegegyezés szerint a 20. század elejétől, és olyan nevek fémjelzik ezt a kezdetet, mint Stanley Hall. Ugyanakkor abban is sokan egyetértenek, hogy nehéz egyértelmű határvonalat húzni, mivel a gyermekmegfigyelések és gyermektanulmányok jóval hamarabb megjelentek, mint a fejlődépszichológiai indíttatású kísérletek. Ezekre a kezdetekre talán mondhatjuk, hogy gyermeklélektani munkák, és ez részben igaz is. A (saját) gyermekmegfigyelések története azonban mégiscsak azt mutatja, hogy nem feltétlenül van ez így. Darwin (1877) csecsemőmegfigyelése a saját gondolatrendszerébe illeszkedett, így ebben az értelemben nem tekinthető fejlődés-lélektani munkának, a fejlődépszichológiát azonban mégsem hagyta érintetlenül. Vannak szerzők, akik szerint a darwini evolúciós elmélet közvetlen hatással volt a fejlődépszichológia kialakulására, míg mások ezt a hatást megkérdőjelezzik (Morss 1990; Péley 2001). Piaget, a másik nagy formátumú sajátgyerek-megfigyelő, a kognitív fejlődéslélektan alapfigurájának

számít, miközben ezt a „pozíciót” többen megkérdőjelezik. Természetesen nem Piaget nagyságát – azt minden kritikus írás elismeri. Bruner szerint azonban az félreértés, hogy Piaget pszichológus lett volna, mivel igazi érdeklődése és elhivatottsága az episztemológia volt. „A fejlődés magyarázatához [...] azzal a ragyogó formállogikai leírásával [járult hozzá – P. B.], amellyel az ismeretet jellemzi úgy, ahogyan az a gyermeki fejlődés egyes szakaszaiban megmutatkozik” (Bruner 1974: 20). Ugyanakkor Bruner úgy látja, hogy azok a folyamatok, melyek ezt a fejlődést lehetővé teszik, jóval kevésbé izgatták Piaget-t.

Ahogy azt Piaget munkássága és a hozzá kapcsolódó kritikák is mutatják, az itt feszegetett problémák jóval túlmutatnak a fejlődépszichológia keretein (Pléh 2003; Kiss 2005). A *fejlődéssel kapcsolatos kérdések* időben nagyon messzire nyúlnak vissza, és Keil (2000) szerint éppen ezek a kérdések a legerősebb összekötő láncszemek az ókori filozófia kérdései és a jelenlegi pszichológiai kutatások között. Keil szerint nem csak arról van szó, hogy ezek releváns kérdéseknek bizonyulnak, hanem úgy gondolja, hogy kifejezetten motiválják a jelenlegi kutatásokat. Egyet említek csak a sok közül. A csecsemők okságot észlelnek csupán, vagy kontingenciát? Ez pedig elvezethet bennünket az egyik jelentős mai kutatási területhez, az intencionalitáshoz, az intencionális hozzáálláshoz. Azt csak zárójelben teszem hozzá, hogy a klinikusokat ez akkor is érinti, ha képességként (képességdeficitként) tekintünk rá, és akkor is, ha fejlődési problémaként kezeljük. Tovább bonyolítva a dolgot, az intencionális hozzáállást – mint gondozói viselkedést – tekinthetjük a bontakozó elme környezetének is.

A kontingencia egyrészt az *esetlegesség*, másrészt az *akaratlagosság* és az *irányíthatóság* lehetősége, mivel az esetlegesség magában rejtje az egybeesést, azaz bizonyos események *együtt járását*.

Ha ezt a fejlődéslélektan oldaláról nézzük, akkor a bejósolhatóság, a saját cselekvések következményeinek észlelése (elvárásalapú perceptuális modell létrehozása) a fejlődés sarokpontjának tekinthető, mivel ez a tudatosság, az akaratlagosság és az (ön)kontroll alapja.

Persze mondhatjuk azt, hogy ez helyzeti (szituatív), és nem előretékinető, vagyis nem fejlődési nézőpont, és ez látszólag feloldhatatlan ellentét.

A helyzeti feszültség átdolgozása (*elaboráció*) szituatív jelenség, de ahogy Mérei rámutat, a személyiség színvonalát emelő következményekkel jár, így egyben progresszív is. Ebből tehát az is következhet, hogy a megfigyelhető szituatív jelenség ugyan „állapot rögzítése”, de nem feltétlenül nélkülözi a fejlődési nézőpontot (a cikkhez kapcsolódva – ez gyermeklélektan vagy fejlődéslélektan?).

A fejlődésnek célja van. Ha felvesszük az *újszülött nézőpontját*, akkor vajon hogyan fogalmazható meg a cél? A cél a létezés, illetve annak tapasztalata, hogy létezik. A szelféret, a „minimális szelf” alapja az ágencia, és ehhez szorosan kapcsolódik a kontingenciára való érzékenység. Ha a saját viselkedés következménye elvárható, és be is következik, ez a létezés tapasztalata. Ebből a nézőpontból tehát lényeges, hogy milyen képességekkel jövünk a világra, a különböző képességeink milyen sorrendben, milyen feltételek között bontakoznak ki, illetve hogy meg lehet-e határozni az optimális feltételeit ezeknek a bontakozási folyamatoknak. Ezek a kérdések – ebben egyetérték a szerzővel – valóban szétfeszítik a fejlődépszichológia, és alkalmanként a pszichológia kereteit is.

A másik nézőpontot nevezzük a *kultúra nézőpontjának*. Itt arra gondolok, hogy adott kultúra nyíltan vagy implikálva kijelöli, milyen „kontingenciákat” preferál. Ezt úgy is értelmezhetjük, hogy kijelöli a fejlődés célját, a fejlődés útját befolyásoló nevelési módok alakítását, az elvárt (optimálisnak tartott) fejlődéstől való eltérés megítélését.

Ahhoz, hogy ki tudjuk jelölni a fejlődés célját, arról is van feltevéseink, hogy milyenek gondoljuk el az embert, illetve milyenek gondoljuk el a csecsemőt.

A csecsemőkutatások, -megfigyelések és -kísérletek igen hosszú múltra tekintenek vissza, nagyon különböző kérdésfeltevésekkel és kutatási célokkal. Ugyanakkor a csecsemő fejlődésére, belső világának szerveződésére vonatkozóan empirikus adatok nélkül is születtek elméletek. A pszichoanalitikus szerzők rekonstrukción alapuló fejlődési elképzelései magukban foglalták azokat a sebezhetőségi pontokat, a fejlődési elakadások lehetséges „helyeit”, illetve azokat a dinamikus folyamatokat, melyek a később kialakult pszichopatológiák magyarázatául szolgáltak. Ugyanakkor a pszichoanalitikus elméletek keretében is, azon szerzők – akik a fejlődés korai időszakában a valóságos kapcsolatoknak, a külvilágnak hangsúlyosabb szerepet tulajdonítottak – megfogalmazásaiban is a bontakozás, a fejlődés pozitív folyamatai kerülnek előtérbe, az integráció, a függetlenség és a felelősség (lásd például: Winnicott 2004). A fejlődési célt illetően nyilván mindegyik itt említett elmélet implikálja a patológiamentességet vagy az *érettség elérését*, de ha alaposabban vesszük őket szemügyre, igen nagy különbségeket találunk. Winnicott korai érzelmi és szelffejlődéssel kapcsolatos elmélete a jelentésre összpontosít, arra a finoman hangolt interakcióra, amely mentén a csecsemő élete értelmet kap, és a *jelentések révén valóságossá* válik. A jelentésadás „helye” az a hipotetikus tér, amit Winnicott átmeneti térnek nevez, ahol az interszjektív valóságteremtés létrejön.

Bruner (1996) szerint az emberi evolúciót a „jelentésadás” és az „interszjektivitás” fejlődése jelzi, és ezt a kölcsönös elvárások hálózatának folyamatos növekedése serkentette. Ezt a hálózatot részben létre is hozta, és nagymértékben bővítette a közös nyelv használata, valamint a tradíciók együttese, melyek stabilizálták és intézményesítették a kölcsönös elvárásokat.

Bruner ezzel a reprezentációk átvételének, a másik elméjében lévő „rendszerhez” történő viszonyulásnak a problémájára mutat rá. Ugyan más-más hangsúlyokkal, de a pszichológia különböző területein fogalmazódik meg ez a kérdés, és motiválja a kutatásokat. „A reprezentációelméletek, összekapcsolódva az intencionalitás kérdésével, valójában a kognitív tudomány naturalisztikus megalapozásának programjához kapcsolódnak, s így szervesen illeszkednek az egyedfejlődés, illetve az evolúció problémájához” (Pléh 1998: 150). A fejlődépszichológusok számára ez a kérdés többek között úgy jelentkezik, hogy milyen életkortól képesek a gyerekek egymás becsapására, mások és saját vágyaik és vélekedéseik figyelembevételére, illetve hogy ezek megjelenése mitől függ.

A preverbális kor valóban vonzza a kutatókat, Bodor Péter szerint azonban ezek valójában nem is fejlődés-lélektani kutatások, hanem az általános lélektani kutatások egy jelentős része tevődött át erre a területre. Ezt nem vitatom, a hetvenes évektől valóban különösen nagy lendületet vettek a fejlődés-lélektani kutatások, elsősorban a csecsemőkor kutatásai. Ennek feltehetőleg több oka is van, és tagadhatatlanul szerepe van ebben az általános lélektan és a fejlődépszichológia összetalálkozásának is. Ezt Karmiloff-Smith a fejlődépszichológiai gondolkodás, illetve a fejlődépszichológiáról való gondolkodás szempontjából kifejezetten pozitív fordulatnak tartja:

[...] [könyvem] célja nem pusztán az, hogy eljusson a fejlődés-lélektannal foglalkozó pszichológusokig, hanem hogy rávegye a kognitív tudósokat is arra, hogy a kognitív fejlődést az emberi elme/agy fejlődésével, belső szerveződésével foglalkozó komoly elméleti tudománynak, és ne csupán egy kedves empirikus adatbázisnak tekintsék, amely mindössze azt próbálja megfejtetni, hogy vajon hány éves korban figyelhető meg egy adott külső viselkedés (Karmiloff-Smith 1996: 254).

Bruner (1996) szerint új csecsemő kutatás vette kezdetét, amikor – a kognitív forradalom fényében – a fejlődéssel foglalkozók elhatározták, hogy más szemmel tekintenek a csecsemő mentális életére. Szemléletbeli változást jelentett ez a váltás a csecsemőkorra, új kísérleti paradigmák teljesen más megvilágításba helyezték a csecsemő elgondolható belső világát. Számos anekdotikus, hitbeli tudás empirikusan alátámasztást nyert.

Ez a szemlélet a fejlődésszempontú klinikai gondolkodásra is jelentős hatást gyakorol, és fontos kérdéseket generál. Az elme tapasztalatfüggő érése vagy a kapcsolatban bontakozó elme egyrészt a csecsemő veleszületett képességeire utal, másrészt a fejlődés minőségileg eltérő útjaira.

A csecsemőkben születésüktől megvan az a hajtóerő és kognitív irányultság, hogy észleljék, amit a másik érez, észlel vagy csinál, motiváltak a válaszadásra és a másik befolyásolására (Trevarthen 1993). Evolúciós szempontból nézve ezek a kommunikációs, viselkedéses együttlétek az együttműködés, a gondoskodás stratégiáinak alakításában jelentős szerepet játszanak, és így az ún. bioszociális célok elérésének optimalizációját segítik elő.

Ahogy a fenti példákban is látjuk, a magyarázatok különböző szintekre utalnak, és persze marad a kérdés, hogy ezek a magyarázó szintek mekkora önállóságot képviselnek.

Ez részben elvezet bennünket ahhoz a kérdéshez, hogy egyedi különbségek vagy univerzális sajátosságok kerüljenek a kérdésfeltevés és kutatások középpontjába, valamint ahhoz is, hogy valami meddig fejlődépszichológia vagy inkább szociálpszichológia, és így tovább. Vajon ez tényleg egyértelműen szétválasztható-e egymástól? Ha egy fejlődés-lélektani kutatásban szociális jelenség univerzális eredetét vizsgáljuk, nagy valószínűséggel ez a kognitív fejlődés része lesz. Ha azt nézzük, hogy a testvérek különböző viselkedési stratégiákkal érik el a szülők figyelmét, akkor implikálunk egy univerzális jelenséget – a szülői ráfordítás maximalizálására való törekvést –, miközben az egyedi különbségeket vizsgáljuk. Ez a kérdés azért is érdekes, mert gyakran a klinikai szemléletben (és talán kutatásokban is), ha egy családban élő gyerekekről van szó, azt azonos környezetnek tekintik, pedig ha jól meggondoljuk, talán mégsem az. Persze itt is az a kérdés, hogy mit vizsgálunk. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy mi célból gondolkodunk a fejlődésről. Ez a cél „választja ki” az értelmezés szintjét, és a redukcionizmus itt módszertani kérdéssé is válik. A „fejlődés”, és így a fejlődéslélektan esetében biztosan nem lehet zárójelbe tenni más magyarázó szinteket, hiszen ez éppen a terület mibenlétét érinti. „A különböző szintű és módú leírásokkal együtt élni tehát a tudomány szokásos állapota. Ugyanakkor, és ez a másik tény: az összes eddigi tudományos felfedezés arra utal, hogy a »redukcióra váró«, vagyis »magasabb szintű« jelenségek önállósága, ha van, legfeljebb részleges” (Kampis 2002: 126). Ebből azonban nem következik, hogy az alacsonyabb szintek determinisztikusan egyértelmű viszonyban lennének a magasabb szintekkel, de azt jelenti, hogy nem nélkülözhetik azokat.

Lehet, hogy a fejlődés (a fejlődéslélektan) abban is áll, hogy másképp látjuk a gyerekeket. A különböző szintű és különböző területekről származó tudások és az ezek mentén kialakuló gyakorlatok létrehozzák, alakítják a csecsemőkor, gyerekkor szociális konstrukcióját, vagyis azt a valóságot, amilyennek látjuk őket, és ahogy bánunk velük. A felnőttvilág a bánásmóddal a fejlődési célra is referál. A fejlődépszichológia ezekben a valóságokban fogalmazza meg és fogalmazza újra a kérdéseit. Ennek is vannak pozitív kifutásai és mellékhatásai is.

Az újszülöttek és csecsemők fájdalomérzetének vizsgálata igen népszerű volt a múlt század első felében. Gombostűszúrással és karcollással vizsgálták, hogy csecsemők érzékenyek-e a fájdalomra, és melyik testtájuk érzékenyebb a másikonál. A Columbia Egyetemen nagyszá-

bású vizsgálatot végeztek csecsemőkkel, és ezt rendszeresen publikálták (McGraw 1941). A kapott eredményeket úgy értelmezték, hogy az újszülöttek a gombostűszúrásra diffúz testmozgással reagálnak, és ez a fájdalomra való érzéketlenséget mutatja. A csecsemők ugyan sírtak és elhúzták a lábukat, de ezeket a válaszokat reflexeknek értelmezték. Tekinethetnének ezt történeti anekdotának is, de hosszú távú félrevezető hatása miatt mégsem az. Régóta köztudott, hogy a csecsemő a sírással a fájdalmat kommunikálja, és az újszülöttek is emlékeznek a megtapasztalt fájdalomra. Ugyanakkor még közel fél évszázaddal a fenti tanulmány után is napi gyakorlatnak számítottak az érzéstelenítés nélküli beavatkozások (Chamberlain 1989).

Számos kritika fogalmazódott már meg a „kompetens” csecsemő felfogásával és az ehhez fűződő fejlődés-lélektani kísérletekkel, kutatásokkal kapcsolatban, és nyilván vannak megalapozott észrevételek is. Ugyanakkor – épp a fenti példát is szem előtt tartva – az, hogy a csecsemőt aktív, érző, emlékező ágensnek látjuk, sok régi fejlődés-lélektani kérdésre is kényesítő erejűen hat.

Hivatkozott irodalom

- Berezkei Tamás (2010): Darwin öröksége a pszichológiában: ami „átjön”, és ami „nem jön át”. *Magyar Pszichológiai Szemle* 65(1): 7–24.
- Bodor Péter (2012): A fejlődéslélektan és a fejlődés teleologikus fogalma. *Replika* (78): 123–134.
- Bruner, Jerome S. (1974): *Új utak az oktatás elméletéhez*. Budapest: Gondolat.
- Bruner, Jerome S. (1996): *The Culture of Education*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Chamberlain, David B. (1989): Babies Remember Pain. *Pre- and Peri-natal Psychology* 3(4): 297–310.
- Darwin, Charles (1877): A Biographical Sketch of an Infant. *Mind* 2(7): 285–294. Interneten: http://www.rw.ttu.edu/2302_phillips/Darwin1877.pdf.
- Kampis György (2002): A tudás egysége és a naturalista alternatíva a filozófiában. In *Tudomány és történet*. Forrai Gábor és Margitay Tihamér (szerk.). Budapest: Typotex, 118–140.
- Karmiloff-Smith, Anett (1996): Túl a modularitáson: a kognitív tudomány fejlődésméleti megközelítése. In *Kognitív tudomány*. Pléh Csaba (szerk.). Budapest: Osiris, 254–281.
- McGraw, Myrtle B. (1941) Development of Rotary-Vestibular Reactions of the Human Infant. *Child Development* 12(1): 17–19.
- Péley Bernadette (2001): Az evolúciós gondolkodás szerepe a lelki fejlődés modelljeiben. In *Lélek és evolúció. Az evolúciós szemlélet és a pszichológia*. Pléh Csaba, Csányi Vilmos és Berezkei Tamás (szerk.). Budapest: Osiris, 167–194.
- Péley Bernadette (2010): Fejlődés és evolúció. Evolúciós szemlélet a fejlődésben, a pszichopatológiában és a pszichoterápiákban. *Magyar Pszichológia Szemle* 65(1): 65–83.
- Pléh Csaba (1998): *Bevezetés a megismeréstudományba*. Budapest: Typotex, Elektronikus Kiadó.
- Sárkány Mihály és Somlai Péter (2004): A haladástól a kontingenciáig. In *Az evolúció elméletei és metaforái a társadalomtudományokban*. Somlai Péter (szerk.). Budapest: Napvilág, 11–53.
- Trevarthen, Colwyn (1993): The Self Born in Intersubjectivity. The Psychology of an Infant Communicating. In *The Perceived Self. Ecological and Interpersonal Sources of Self-knowledge*. Ulric Neisser (szerk.). Cambridge University Press, 121–173.
- Winnicott, Donald W. (2004): Én-integráció a gyermeki fejlődés során. In *A kapcsolatban bontakozó lélek*. Péley Bernadette (szerk.). Budapest: Új Mandátum, 120–126.